

УДК 321.01

Витоки біополітики як нового напрямку наукових досліджень у межах вітчизняної політичної науки

А.Ю. КРАВЕЦЬ

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: kravets_nastya@inbox.ru

Авторське резюме

Основною метою є дослідження витоків біополітики як нового напрямку наукових досліджень у межах вітчизняної політичної науки. З'ясовано, що в науковому співтоваристві й досі не вироблено чіткого уявлення про витоки цієї наукової дисципліни: одні біополітики бачать їх в еволюції біологічного знання, інші – підкреслюють важливу роль політичних концепцій. Запропоновано комплексний підхід до цієї проблематики, де до витоків біополітики можна віднести філософські, біологічні, політичні та психологічні концепції від античного періоду до сучасності, що сприяє уточненню наукового знання стосовно цієї проблематики, підкреслює міждисциплінарний статус цієї дисципліни і конкретизує сферу її наукового інтересу. З'ясовано, що біополітика – це міждисциплінарна галузь знання в межах вітчизняної політичної науки, яка поєднує безліч напрямів досліджень: витоки та еволюція політичної поведінки людини, психофізіологічні аспекти такої поведінки, роль виховання і соціальних норм у трансформації соціальної та політичної поведінки, вплив політичної поведінки на політичний процес тощо. Запропоновано визначення біополітики як суміжної дисципліни, що досліджує «людину політичну» як біологічний вид з акцентом на психофізіологічних механізмах політичної поведінки та їх впливом на політичний процес.

Ключові слова: біополітика, витоки біополітики, еволюційні теорії, «людина політична», політична поведінка.

The origins of biopolitics as a new direction of research within the national political science

A.YU. KRAVETS

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnipropetrovsk, Ukraine
E-mail: kravets_nastya@inbox.ru**Abstract**

The origins of biopolitics as a new scientific discipline is the main aim of the article. There is no clear vision of biopolitics origins among scientific community: some biopolitics see them in the evolution of biological knowledge, others – in the political concepts. The article represents comprehensive approach to this scientific problem and includes philosophical, biological, political and psychological origins of biopolitics, which helps clarify the scientific knowledge about the subject and scientific interest of this discipline. Biopolitics is interdisciplinary branch of knowledge, which combines multitude of researching trends. In case we're going to use biopolitical researching for political analysis: background and evolution of human political behaviour, psycho-physiological aspects of such behaviour, function of upbringing and social norms in transformation of social behaviour and later on the political one, influence of the political behaviour to political process and so on. Thus biopolitics could be defined in context of political discourse as related discipline researching «homo politicus» as biological species with emphasis to psycho-physiological mechanisms of political behaviour and theirs influence to political process.

Keywords: biopolitics, origins of biopolitics, evolutionary theories, «homo politicus», political behaviour.

Постановка проблеми. Актуалізація біополітичної аналітики в сучасній політологічній науці пов'язана з процесом взаємозближення природничого та соціогуманітарного знання, зокрема, біології та політичної науки. ХХІ століття – це століття біоцентризму, адже біополітики вважають, що рушійною силою всіх політичних процесів, центральним елементом будь-якої політичної системи є саме індивід – homo politicus. З другої половини ХХ століття у західній політичній науці сформувалась тенденція до переорієнтації наукових досліджень з вивчення політичних систем, інститутів і процесів до аналізу поведінки політичних акторів.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджен-

ням різних аспектів біополітичної проблематики займаються наступні закордонні та вітчизняні вчені: М. Фуко, Л. Колдуелл, А. Соміт, А. Петерсон, А. Олескін, А. Влавіанос Арвінітіс, В. Бурлачук, Я. Потапенко та інші. Однак, слід зазначити, що біополітичне знання носить розрізнений характер і потребує як систематизації, так і уточнення та подальшого поглиблення.

Метою дослідження є аналіз витоків біополітики як нового напрямку в межах вітчизняної політичної науки, адже в науковому співтоваристві й досі не вироблено чіткого уявлення стосовно цієї проблематики. Так, одні біополітики бачать їх в еволюції біологічного знання,

інші – підкреслюють важливу роль політичних концепцій, що не сприяє формуванню цілісного та обґрунтованого бачення цієї проблематики, а іноді й створює хибне уявлення про об'єкт та предмет цієї наукової дисципліни.

Виклад основного матеріалу. Представники сучасної російської школи біополітики схильні до абсолютизації ролі біологічного знання у становленні біополітики як окремого напрямку наукових досліджень у межах сучасної політичної науки. Так, наприклад, А. Олескін бачить їх в еволюції біологічного знання від античного періоду до сьогодення: міфологічний період, натурфілософський, механістичний, сучасний період «гуманізації біології» – етологія, соціобіологія, екологія, нейрофізіологія, генетика [1, с. 5]. До політологічних факторів, що сприяють виникненню біополітики, він відносить орієнтацію політологів на доктрину «натуралізму», яка підкреслює значення законів, керуючих природою людини, в політиці; системний підхід до політики, сформульований Д. Істоном та Г. Алмондом; синергетику як «комплексну взаємодію багатьох нелінійних процесів управління, включаючи політичні механізми розподілу влади, сфери і засоби діяльності урядових органів, а також самі соціально-політичні структури»; біхевіоралізм, який мав на меті дослідження людської поведінки тощо [1, с. 5].

Ми не згодні з такою інтерпретацією витоків біополітики, до того ж, слід зазначити, що А. Олескін майже всі здобутки філософії та політичної науки від античності до сьогодення зводить до суто біологічної складової, яка, на його думку, є домінуючою. На відміну від нього, західні біополітики підкреслюють важливу роль саме політичних концепцій, присвячених «людині політичній», що містяться у філософії від античного періоду й до сьогодні.

Наприклад, А. Соміт, якого А. Олескін сам відносить до класиків біополітики, зводить витoki цієї дисципліни до політичних теорій, які містилися у філософії. А. Соміт зазначає, що натяк на вплив біології на людську політику така ж стара, як і давньогрецькі філософи [2, с. 3]. В даному випадку, мається на увазі Платон і його концепція ідеальної держави, Аристотель з його «людиною політичною», Дж. Салісбурі та його суспільство схоже на біологічний організм (король – голова, церква – душа, інші члени соціуму – виконавці політичної волі). А також Ш. Монтеск'є, який провів аналогію між особливостями клімату (спека або холод) та відмінностями між народами, та Т. Гоббс, який поклав «органічну» метафору в основу своєї праці «Левіафан», де держава виступає як міфічна тварина. Однак, у свою чергу, А. Соміт більш тяжіє до політичних теорій, не акцентуючи увагу на тому, як розвивалося біологічне знання і як воно вплинуло на становлення біополітики.

Ми вважаємо доцільним дещо розширити, уточнити та систематизувати знання стосовно

витоків біополітики як окремого напрямку наукових досліджень у межах вітчизняної політичної науки і запропонувати комплексний підхід до цієї проблематики. Безумовно, не можна не погодитись з тезою про те, що біологічну природу політики підкреслювали ще давньогрецькі мислителі. А тому, при розгляді проблематики витоків біополітики, логічним буде розпочати з античного періоду філософії, а саме – концепцій, в яких розглядаються людина як *homo sapiens*, людина політична – *homo politicus*, їх уроджені властивості та особливості поведінки, що впливають на статус у соціумі та роль у державі.

Першим філософським періодом, який презентує цікавість до людини та її поведінки на основі певних вроджених рис і особливостей, на наш погляд, є натурфілософський період. Тут варто, насамперед, згадати давньогрецького лікаря та філософа Гіппократа і його концепцію про типи темпераменту. Він пояснював темперамент як особливості поведінки, що ґрунтуються на переважанні в організмі одного з «життєвих соків» (чотирьох елементів): 1. Переважання жовтої жовчі (холі, «жовч, отрута») робить людину імпульсивною та гарячою і відповідає типу «холерик». 2. Переважна більшість лімфи (флегма, «мокрота») робить людину спокійною і повільною – флегматиком. 3. Перевага крові (сангвіс, «кров») робить людину рухливою і веселою – сангвініком. 4. Переважання чорної жовчі (мелена холе, «чорна жовч») робить людину сумною й боязкою – меланхоліком.

Концепція Гіппократа має важливе значення для сучасної біополітики, адже дослідники цієї проблематики зазначають, що на поведінку людини, в тому числі політичну, впливають вроджені властивості мозку і психіки. Так, поведінка політика з психотипом близьким до холерика буде відрізнятися від тієї, що репрезентує, наприклад, політик-сангвінік. Представники близького за своїм науковим наповненням напрямку – політичної антропології зазначають, зокрема, що для вождів і шаманів традиційних суспільств був характерним саме тип «холерик» і пов'язано це з необхідністю згуртування соціуму, його підкорення і виживання. При цьому біополітики наполягають на визначній ролі виховання й прищеплення існуючих етичних норм у процесі становлення особистості, формування її соціальної та політичної поведінки, що може позитивно вплинути на корекцію вроджених якостей.

Наступними видатними діячами античності, концепції яких мають бути представлені при розгляді проблематики філософських витоків біополітики, безперечно, є Платон і Аристотель. Платон у своїй теорії ідеальної держави презентує метафору про часточки золота, срібла та бронзи, які закладені у людей від народження і впливають на їх роль у соціумі. Зга-

даймо ще про три людські характеристики, що впливають на статус в ідеальній державі: мудрість, яка притаманна правителям-філософам, мужність – воїнам-стражам, стриманість – ремісникам тощо. Його концепція вважається предтечею більш пізніх робіт, присвячених генетичному базису людської поведінки. Платон стверджує, що є люди з вродженою «потужністю» до керування і люди у яких вона лімітована, відповідно, перші більш придатні до керування. Аристотель у своїй «Політиці» говорить, що є ті, хто має керувати, та є ті, хто має підкорюватись і це не стільки необхідність, скільки доцільність. З народження одні «відзначені» підпорядкуванням, інші – керуванням.

Тобто, якщо у Гіппократа мова йшла про вроджені психологічні особливості людини, то у Платона і Аристотеля йдеться не тільки про вроджені особливості, а й їх вплив на статус людини, її роль у соціумі та державі.

Другий період політичних концепцій, присвячених «людині політичній», який ми відносимо до витоків біополітики, охоплює епохи Відродження та Просвітництва. В даному контексті слід, насамперед, згадати Н. Макіавеллі та його працю «Государ», в якій філософ акцентує увагу, зокрема, на вроджених властивостях володаря та їх впливі на сам процес керування державою. Показовою, з цієї точки зору, є теза про те, що у всіх людях, а особливо в государях, що стоять вище від інших людей, є ті чи інші якості, що заслуговують похвали або засудження: одні щедрі, інші – скупі; одні жорстокі, інші – м'якосердні; одні чесні, інші – віроломні тощо. Найкращим для государя є поєднання в собі всіх найкращих якостей. Але, якщо цього немає, «розсудливому государеві слід уникати тих пороків, які можуть позбавити його держави, від інших же – утримуватися в міру сил» [3, с. 11].

Наступним яскравим представником політичної думки, що розглядає проблематику вроджених особливостей не тільки людини, а й цілих народів, є Ш. Монтеск'є. Глава чотирнадцята його фундаментальної праці «Про дух законів» розпочинається наступної тези: «Якщо справедливо, що характер розуму і пристрасті серця надзвичайно різні в різному кліматі, то закони повинні відповідати і різниці цих пристрастей, і різниці цих характерів». Так, на думку Ш. Монтеск'є, в холодному кліматі люди міцніші, оскільки кров енергійніше прагне до серця, і серце, у свою чергу, володіє більшою силою, що має певні наслідки: більшу довіру до самого себе, більшу мужність, більшу впевненість у своїй безпеці, більше прямоти, менше підозрливості, політиканства та хитрості. Спекта, в свою чергу, розслабляє, позбавляє сміливості і «душевної бадьорості, а тому народи жаркого клімату боязкі, як люди похилого віку» [4, с. 39].

Цікавим, у даному випадку, є те, що по-

яснює все це філософ з точки зору біологічних особливостей організму людини і, навіть, проводить певні досліди. А тому саме його, на наш погляд, можна назвати першим біополітиком.

Звичайно, не можемо не згадати Т. Гоббса і його працю «Левіафан» (1651), в якій цікавим чином переплелися біологія і політика. Філософ зазначає, що мистецтво людини є наслідуванням природи в тому, що воно вміє робити «штучну тварину». І порівнює живі організми з механізмами, наприклад, годинником, зазначаючи, що серце це пружина, нерви – нитки, а суглоби – колеса, «що повідомляють рух всьому тілу так, як цього хотів майстер». Втім мистецтво йде ще далі, імітуючи розумний і найбільш чудовий витвір природи – людину. «Бо мистецтвом створений той великий Левіафан, який називається Республікою, або Державою (Commonwealth, or State), який є лише штучною людиною, хоча й більш великим за розмірами і більш сильним, ніж природна людина, для охорони і захисту якої він був створений» [5, с. 2].

У гоббсівського Левіафана є верховна влада, що дає життя і рух всьому тілу; штучна душа; штучні суглоби – посадові особи та інші представники судової та виконавчої влади; нерви у вигляді нагороди покарання; сила, що являє собою добробут і багатство; радники, що уособлюють пам'ять; штучний розум (reason) і воля у вигляді справедливості і законів; здоров'я – громадянський мир; хвороба – смута; смерть – громадянська війна. І нарешті, зазначає Т. Гоббс, «договори та угоди, за допомогою яких були створені, складені разом і об'єднані частини політичного тіла...» [5, с.1].

Для біополітики ця праця є вельми цікавою, адже держава постає як «штучна тварина», що має біологічні за своєю суттю і штучні за своїм походженням складові. Але бачимо, що Т. Гоббс не лишає і релігійну складову, зазначаючи, що світ створив Бог. Тим цікавіше буде перейти до наступного етапу, який заперечує «божественне втручання» у творіння світу і людини, а саме – до теорій еволюції і природного відбору.

Третім етапом наукової думки, що віднесений нами до витоків біополітики, є теорія природного відбору Ч. Дарвіна. Сам учений зазначає, що він був не першим, хто запропонував антипод концепції «божественного походження». Так, Ж. Ламарк у 1809 році в своїй праці «Philosophic Zoologique» одним з перших запропонував еволюційну теорію походження людини. Він вважав, що всі види, включаючи людину, походять від інших видів. Причини модифікації він бачив, по-перше, в безпосередній дії фізичних умов життя; по-друге, в скрещуванні існуючих форм; по-третє, в виживанні та неживанні. У 1818 році д-р У. Ч. Уеллс у праці «Two Essays upon Dew and Single Vision» визнав принцип природного відбору, тільки по-

відношенню до людських рас, що мають певні ознаки. Мова йде про те, що в процесі еволюції одна з рас Африки, що мала темний колір шкіри, краще пристосувалася до існуючих умов життя і стала домінуючою [6, с. 3]. Тобто, мається на увазі, що ця раса, завдяки кращій пристосованості не тільки вижила, а й захопила владу на африканському континенті. Таким чином, ця теорія із суто біологічної перетворюється, принаймні, на соціальну і передбачає певні моделі соціальної організації, в тому числі в контексті організації влади і підпорядкування.

Щодо концепції самого видатного еволюціоніста, то його теорія зводиться до наступних постулатів: 1. Кількість потомства, що народжується, більша від кількості того, що виживає. Сюди ж відносяться певні обмеження в природних ресурсах, що й створює умови для боротьби за існування. 2. Існує еволюція живих організмів. Деякі з еволюційних змін сприяють виживанню і подальшому репродуктивному успіху, інші ж можуть бути негативними і призвести до смерті або зменшення шансів на репродуктивний успіх. 3. Генетичні варіації призводять до підвищення шансів на виживання і репродуктивний успіх [6, с. 3].

При цьому, слід зазначити, що у центрі біополітики знаходиться саме еволюційна теорія, це інтелектуальна серцевина. У своїх дослідженнях біополітики дуже часто звертаються до теорії «нео-дарвінізму» і починають свої дослідження з припущення, що поведінка людини, в тому числі політична, є продуктом еволюційного процесу. Також важливо підкреслити, що еволюційна теорія набула поширення не тільки в природничих науках, зокрема біології, але й в соціально-гуманітарних: філософії, соціології, політології. Цікавим напрямком, що вплинув на становлення біополітики, а тому може бути віднесений до її витоків, еволюційна епістемологія, адже вона досліджує «пізнання як момент еволюції живої природи та її продукт» [7, с. 50].

В основі еволюційної епістемології лежить гіпотеза про те, що процес біологічної еволюції народжує «не постійно досконалих індивідів, які кладуть початок новому, вищому виду», а початок якомусь певному виду або індивіду з певним набором рис, що характеризують новий вид. При цьому однієї соціально-культурної еволюції недостатньо, має відбуватися і біологічна еволюція, зокрема еволюція людського мозку [7, с. 51].

Подібну тезу висловлюють біополітики, адже людина має певний генетичний набір якостей, які передаються у спадок від минулих поколінь в поєднанні з певним набором норм і настанов, що прищеплюються вихованням, та репрезентуються в соціальній поведінці. Завдання індивіда, з точки зору біополітики, полягає в тому, щоб його поведінка сприяла максимізації його генів у наступних поколіннях. В

еволюційній епістемології, як і в біополітиці, суттєва увага приділяється феномена «спадковості», тобто успадкування набутих властивостей. Але якщо еволюційна епістемологія цікавиться феноменом спадковості в контексті розвитку людського пізнання, то біополітика – в контексті розвитку людини як частини біологічної різноманітності, фізіологічних, біологічних, психологічних, соціокультурних чинників, що формують її особистість і поведінку.

Наступний етап пов'язаний з етологічним напрямом, де етологію можна визначити як дисципліну, що вивчає поведінку тварин і людини. Термін був введений у 1859 році І. Сент-Ілером для позначення науки про життя тварин у природному середовищі. Етологія остаточно сформувалася в 30-і роки ХХ століття впливом праць нобелівського лауреата К. Лоренца. Етологи вважали, що зрозуміти поведінку можна тільки тоді, коли дослідник знає яким чином поведінка сприяє виживанню, причину саме такої поведінки, яким чином вона змінюється з плином часу і який попередній досвід при цьому враховується, які схожі поведінкові акти притаманні спорідненим видам тощо.

Не можемо не згадати біхевіоризм й, взагалі, психологічний напрям дослідження людської поведінки. Біхевіоризм є одним з напрямів психології, що вивчає поведінку людини в контексті впливу на неї зовнішнього середовища і спирається виключно на об'єктивні методи (спостереження, експеримент тощо) та пропагує тезу про те, що поведінка людини визначається не внутрішніми психічними процесами, а впливом зовнішнього середовища (стимулами та реакціями). Нео-біхевіористи Е. Толмен (1886-1959) і К. Халл (1884-1952) намагалися з позицій методології біхевіоризму пояснити психологічну діяльність людини. Вони виступали з концепцією «медіаторів» – внутрішніх процесів утворених між стимулом і реакцією. Цікавою, на наш погляд, також є концепція гештальтпсихолога В. Келера, який зосередив увагу на психологічних аспектах міжособистісних відносин, де існує механізм «спонтанного схоплення» певних моделей відносин на основі спроб і помилок. А також «теорія поля» К. Левіна, відповідно до якої люди діють і вибудовують взаємовідносини у певному зовнішньому середовищі, яке має позитивну (притягуючу) або негативну (відштовхуючу) валентність.

Суттєвий вплив на дослідження в сфері психології особистості, її поведінки і міжособистісного спілкування зробив психоаналіз австрійського ученого З. Фрейда (1856-1939). Він вважав, що на поведінку людини впливають не тільки раціональні думки, але й ірраціональні прояви її психіки. Мова йде про різного роду психологічні імпульси і нахили, направлені на задоволення інстинктів людини, перш за все інстинкту самозбереження і статевому інстинкту. Але слід зазначити, що для біополітики

ціннішою, на наш погляд, є психоаналітична концепція постфрейдиста Е. Фромма, яка міститься у його праці «Втеча від свободи», де він розглядає суспільно-політичні формації з точки зору домінування однієї з тенденцій – тенденції до роз'єднання та тенденції до єднання. Окрім цього, у своїй праці «Анатомія людської деструктивності» він досліджує двох світових лідерів – Сталіна та Гітлера, психологічні особливості яких він називає «клінічним випадком садизму» [8].

Висновки. Таким чином, ми з'ясували, що в науковому співтоваристві й досі не вироблено чіткого уявлення про витоки біополітики, адже одні дослідники бачать їх в еволюції біологічного знання, інші – підкреслюють важливу роль політичних концепцій. А також запропонували комплексний підхід до цієї проблематики, де до витоків біополітики можна віднести філософ-

ські, біологічні, політичні та психологічні концепції від античного періоду до сучасності, що сприяє уточненню наукового знання стосовно цієї проблематики, підкреслює міждисциплінарний статус цієї дисципліни і конкретизує сферу її наукового інтересу. Отже, біополітика – це міждисциплінарна галузь знання в межах вітчизняної політичної науки, яка поєднує безліч напрямів досліджень: витоки та еволюція політичної поведінки людини, психофізіологічні аспекти такої поведінки, роль виховання і соціальних норм у трансформації соціальної (а пізніше і політичної) поведінки, вплив політичної поведінки на політичний процес тощо. Таким чином біополітику можна визначити як суміжну дисципліну, що досліджує «людину політичну» як біологічний вид з акцентом на психофізіологічних механізмах політичної поведінки та їх впливом на політичний процес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Олескин А.В. Биополитика. Политический потенциал современной биологии [Текст] / А.В. Олескин. – М.: Научный мир, 2007. – 459 с.
2. Peterson A. Biology and politics: The cutting edge [Text] / A. Peterson, A. Somit. – UK: Emerald Group Publishing, 2011 – 231 p.
3. Макиавелли Н. Избранные произведения [Text] / Н. Макиавелли. – М.: «Художественная литература», 1982. – С. 11.
4. Монтескье Ш. О духе законов [Текст] / Ш. Монтескье. – М.: Мысль, 1999. – С. ???
5. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского [Текст] / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 2001.
6. Дарвин Ч. Происхождение видов путем естественного отбора, или Сохранение благоприятных рас в борьбе за жизнь [Текст] / Ч. Дарвин. – СПб: «Наука», 1991.
7. Токовенко О. Політична епістемологія: підручник [Текст] / О. Токовенко, В. Пащенко, О. Третяк. – Д.: Вид-во ДНУ, 2011. – 408 с.
8. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности [Текст] / Э. Фромм; [пер. с нем. Э. Телятниковой]. – М.: АСТ, 2006. – 635 с.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2016

REFERENCES:

1. Oleskin, A., 2007. Biopolitika. Politicheskij potencial sovremennoj biologii [Biopolitics. Political potential of modern biology]. Nauchnyj mir, Moscow (in Russian).
2. Peterson, A., Somit, A., 2011. Biology and politics: The cutting edge. UK: Emerald Group Publishing.
3. Makiavelli, N., 1982. Izbrannye proizvedenija [Selected works]. «Hudozhestvennaja literatura», 11. Moscow (in Russian).
4. Montesk'e, Sh., 1999. O duhe zakonov [The Spirit of Laws]. Mysl', Moscow (in Russian).
5. Gobbs, T., 2001. Leviafan, ili Materija, forma i vlast' gosudarstva cerkovnogo i grazhdanskogo [Leviafan]. Mysl', Moscow (in Russian).
6. Darvin, Ch., 1991. Proishozhdenie vidov putem estestvennogo otbora ili sohranenie blagoprijatnyh ras v bor'be za zhizn' [The origin of species by natural selection]. «Nauka», SPb. (in Russian).
7. Tokovenko, O., Pashhenko, V., Tretjak, O., 2011. Politichna epistemologija: pidruchnik [Political epistemology]. Vid-vo DNU, Dnipropetrovsk (in Ukrainian).
8. Fromm, Je., 2006. Anatomija chelovecheskoj destruktivnosti [Anatomy of the human destructiveness]. AST, Moscow (in Russian).

Кравець Анастасія Юріївна – кандидат політичних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
E-mail: kravets_nastya@inbox.ru

Kravets Anastasiya Yuriyivna – PhD in political science, associate professor
The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Av., Dnipropetrovsk, 49010, Ukraine
E-mail: kravets_nastya@inbox.ru